

UDC 336.7

JEL classification: E02, E44, G02, G10, H30

DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.069>

Марина БРИЧКО,

кандидат економічних наук, доцент,
старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Сумський державний університет,
вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна
e-mail: m.brychko@uabs.sumdu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9351-3280

Вероніка ЛІТОВЦЕВА,

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Сумський державний університет,
e-mail: v.litovtseva@biem.sumdu.edu.ua
вул. Петропавлівська, 57, м. Суми, 40000, Україна
e-mail: v.litovtseva@biem.sumdu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-1170-2481

**БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПИТАНЬ
ДОВІРИ ДО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ¹**

Бричко М., Літовцева В. Бібліометричний аналіз наукових досліджень з питань довіри до фінансового сектору економіки. *Вісник економіки*. 2021. Вип. 4. С. 69–86. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.069>

Brychko, M., Litovtseva, V. (2021). Bibliometrychnyi analiz naukovykh doslidzhen z pytan doviry do finansovoho sektoru ekonomiky [Bibliometric analysis of scientific research on trust in the financial sector of the economy]. *Visnyk ekonomiky – Herald of Economics*, 4, 69–86. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2021.04.069>

Анотація

Вступ. Довіра до фінансового сектору економіки впливає на злагодженість діяльності фінансової системи та макроекономічну стабільність. У зв'язку з цим важливо забезпечити ґрунтовний методичний базис, що стане основою вивчення цього поняття. Багатоаспектність досліджуваного поняття зумовлює використання багаторівневого бібліометричного аналізу на основі аналітичних інструментів ScopusTools, Google Trends та VOSviewer.

Мета дослідження полягає у проведенні багаторівневого бібліометричного аналізу наукових досліджень з питань довіри до фінансового сектору.

¹ Статтю підготовлено в рамках виконання науково-дослідної роботи молодих науковців на тему «Імітаційне моделювання траєкторії впливу поведінкових атракторів на макроекономічну стабільність: роль транспарентності та суспільної довіри» (№ державної реєстрації 0121U100469).

© Марина Бричко, Вероніка Літовцева, 2021.

Методи дослідження. *Методологічною основою дослідження є сукупність наукових публікацій, проіндексованих в наукометричній базі Scopus за період 1863–2021 рр. Для виконання поставленої мети застосовувались такі загальнонаукові методи дослідження: аналіз наукової літератури, теоретичний синтез, метод групування та вибірки, контекстно-змістовий, еволюційно-часовий та просторово-часовий аналіз, а також компаративний та кластерний аналізи.*

Результати. *Отримані результати свідчать про зростання тенденції поширення наукових досліджень з тематики довіри до фінансового сектору в світі. За результатами досліджень було виокремлено шість етапів наукового інтересу, проте стадія активного розвитку досліджень припадає на 2008–2012 рр. та 2015–2018 рр. Географічні центри досліджень – це все ще Великобританія, США та Канада. Саме ці країни почали досліджувати поняття довіри до фінансового сектору раніше, ніж інші країни світу. Аналіз галузевої структури досліджень довіри до фінансового сектору демонструє міждисциплінарний характер досліджуваного явища. Компаративний аналіз пошукових запитів Google свідчить, що однією з ключових умов подолання макроекономічних дисбалансів можна вважати саме довіру до фінансового сектору. Кластерний аналіз дав змогу виокремити п'ять основних кластерів наукових досліджень.*

Перспективи. *Перспектива подальших досліджень полягає у застосуванні отриманих результатів бібліометричного аналізу для формування чіткої структури факторів виникнення довіри до фінансового сектору економіки, а також розробки сценарію дій внаслідок її порушення.*

Ключові слова: *довіра до фінансового сектору; бібліометричний аналіз; кластерний аналіз; наукометрична база даних; Scopus; Google Trends; VOSviewer;*

Формули: 0, рис.: 9, табл.: 3, бібл.: 29.

Maryna BRYCHKO,

PhD (Economics), Associate Professor,
Senior Lecturer of Finance, Banking, and Insurance Department,
Sumy State University, 57 Petropavlivska st., Sumy, 40000, Ukraine
e-mail: m.brychko@uabs.sumdu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9351-3280

Veronika LITOVTSEVA,

PhD student of Finance, Banking, and Insurance Department,
Sumy State University, 57 Petropavlivska st., Sumy, 40000, Ukraine
e-mail: v.litovtseva@biem.sumdu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-1170-2481

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SCIENTIFIC RESEARCH ON TRUST IN THE FINANCIAL SECTOR OF THE ECONOMY¹

¹ This work would not have been possible without the financial support of the Ministry of Education and Science of Ukraine. The paper was prepared as part of the Young Scientist Research on the topic "Trajectory simulation modeling of the behavioral attractors influence on macroeconomic stability: the role of transparency and public trust" (registration number 0121U100469).

Abstract

Introduction. *Trust in the financial sector of the economy affects the coherence of the financial system and macroeconomic stability. In this regard, it is essential to provide a thorough methodological basis that will be the basis for studying this concept. The multifaceted nature of the researched concept presupposes multilevel bibliometric analysis based on analytical tools ScopusTools, Google Trends, and VOSviewer.*

Prupose. *The study aims to conduct a multilevel bibliometric analysis of research on trust in the financial sector.*

Methods. *The methodological basis of the study is a set of scientific publications indexed in the scientometric database Scopus for 1863-2021. To achieve this goal, the following general scientific research methods were used: analysis of scientific literature, theoretical synthesis, grouping, sampling method, contextual content analysis, evolutionary-temporal and spatio-temporal analysis, comparative and cluster analysis.*

Results. *The obtained results testify to the growing tendency of scientific research on trust in the financial sector. Six stages of scientific interest have been identified, so the stage of active development of research falls on 2008-2012. and 2015-2018. The geographical centers of research are the United Kingdom, the United States, and Canada; these countries began to explore the concept of trust in the financial sector earlier than other countries. Analysis of the sectoral structure of research on trust in the financial sector demonstrates the interdisciplinary nature of the phenomenon under the study. A comparative analysis of Google's search queries shows that one of the key conditions for overcoming macroeconomic imbalances can be considered trust in the financial sector. Cluster analysis identified five main research clusters.*

Discussion. *The prospect of further research is to apply the results of the bibliometric analysis to form a clear structure of factors of trust in the economy's financial sector and develop a scenario of action due to its violation.*

Keywords: *trust in the financial sector; bibliometric analysis; cluster analysis; scientometric database; Scopus; Google Trends; VOSviewer.*

Formulas: 0, **fig .:** 9, **tab .:** 3, **bibl .:** 29.

JEL classification: E02, E44, G02, G10, H30.

Постановка проблеми. Глибока фінансова криза 2008–2009 рр. та повільне відновлення після дестабілізаційних процесів у фінансовому секторі стали поштовхом для наукових пошуків причин та наслідків фінансових криз. Однією з ключових умов уникнення фінансових криз та забезпечення фінансової стабільності є довіра до фінансового сектору економіки. Так, вона впливає на взаємодію економічних суб'єктів, що відображається на макроекономічних показниках країни. Вивчення змісту довіри до фінансового сектору та тенденцій її вияву надасть можливість сформуванню чіткого набору передумов (факторів) виникнення довіри до інституцій фінансового сектору та фінансової системи загалом, а також ризиків для макроекономічної стабільності країни внаслідок її порушення. Мультидисциплінарність та багаторівневість довіри до фінансового сектору економіки обумовлює складність дослідження цієї категорії. Тому особливої актуальності набуває ідентифікація та систематизація основних тенденцій досліджень довіри до фінансового сектору.

Аналіз останніх досліджень. За останні десятиліття дослідженню довіри до фінансового сектору присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Так, науковці вивчали довіру до фінансових послуг та роль держави у її формуванні та збереженні [1], встановлювали взаємозв'язок довіри та бізнес-циклів [2]. У деяких напрацюваннях довіру до фінансового сектору часто згадують як складову соціального капіталу [3, 4, 5]. Окремі вчені [6] досліджували фактори, що визначають довіру до фінансового сектору. У роботі [7] розкрито концепцію довіри, яка необхідна для сприяння розвитку фінансових ринків. Однак, незважаючи на значні напрацювання у цій сфері, недостатньо дослідженим все ще є використання поняття довіри до фінансового сектору у вітчизняних та зарубіжних працях та встановлення зв'язку з іншими концепціями.

Мета статті – дослідити розробленість питання довіри до фінансового сектору економіки за допомогою проведення багаторівневого бібліометричного аналізу наукових досліджень на основі інформації з наукометричної бази даних Scopus.

Виклад основного матеріалу. Основні напрямки наукової літератури із зазначеної тематики можна дослідити за допомогою структурного та компаративного бібліометричного аналізу поняття «довіра до фінансового сектору» на основі аналітичних інструментів Scopus Tools, Google Trends та кластерного аналізу із використанням програмного забезпечення VOSviewer v.1.6.13 [8, 9, 10].

У наукометричній базі даних Scopus [8] для пошуку було використано поле «заголовок, реферат, ключові слова» та отримано різні результати щодо кількості наукових праць (статей, доповідей конференцій, книг, розділів та монографій тощо) залежності від поєднання термінів. Ключові слова, що використовувалися для збору даних, охоплюють «trust», «financial sector», «public trust», що є загальноприйнятими англійськими аналогами вітчизняних понять «довіра», «фінансовий сектор», «суспільна довіра». Поєднання ключових слів дало змогу виокремити еволюцію наукових напрацювань з питань вивчення довіри до фінансового сектору та визначити появу нових напрямів досліджень. В табл. 1 відображено результати пошуку наукових публікацій, проіндексованих у наукометричній базі Scopus за період 1863–2021 рр.

Таблиця 1

Кількість наукової літератури, проіндексованої в наукометричній базі даних Scopus для різних комбінацій ключових слів за період 1863–2021рр.

Ключові слова	Кількість наукової літератури, од.
Trust (Довіра)	193 856
Public AND trust (Суспільна та довіра)	28 849
Financial AND sector AND trust (Фінансовий сектор та довіра)	1 148
Public AND trust AND financial AND sector (Суспільна довіра та фінансовий сектор)	481

Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus.

З огляду на кількість наукових публікацій за пошуковими запитами зазначимо, що поняття довіри до фінансового сектору економіки вужче, ніж поняття довіри та

суспільної довіри загалом. Відповідно, суспільна довіра до фінансового сектору є новим і малодослідженим напрямом наукових досліджень. Таким чином, з метою охоплення більшої кількості наукових публікацій, для проведення бібліографічного аналізу як ключовий пошук було обрано довіру до фінансового сектору економіки. В результаті було відібрано 1 148 наукових публікацій за ключовими словами «financial AND sector AND trust» (фінансовий сектор та довіра) проіндексованих наукометричною базою Scopus протягом 1967–2021 рр.

Попередній аналіз показує, що галузева структура досліджень довіри до фінансового сектору є досить диверсифікованою (рис. 1).

Кроссекторність діаграми можна пояснити мультидисциплінарним характером досліджуваного поняття, оскільки довіра до фінансового сектору охоплює психологічні, соціальні та економічні аспекти. Аналітичні дані, відображені на рис. 1, свідчать, що майже 21,0% всіх досліджень здійснено у галузі бізнесу, управління та бухгалтерського обліку, друга за обсягом (19,8%) наукових публікацій припадає на соціальні науки. На третьому місці у галузевій структурі досліджень довіри до фінансового сектору знаходиться економіка, економетрика та фінанси, з показником – 14,4%. Дослідження у галузі медицини становлять 10,0%, а у сфері комп'ютерних наук – 6,9%. Варто зазначити, що на решту сфер (інженерія, мистецтво, наука про прийняття рішень, природничі науки та інші) припадає не більше 5% публікацій на кожну.

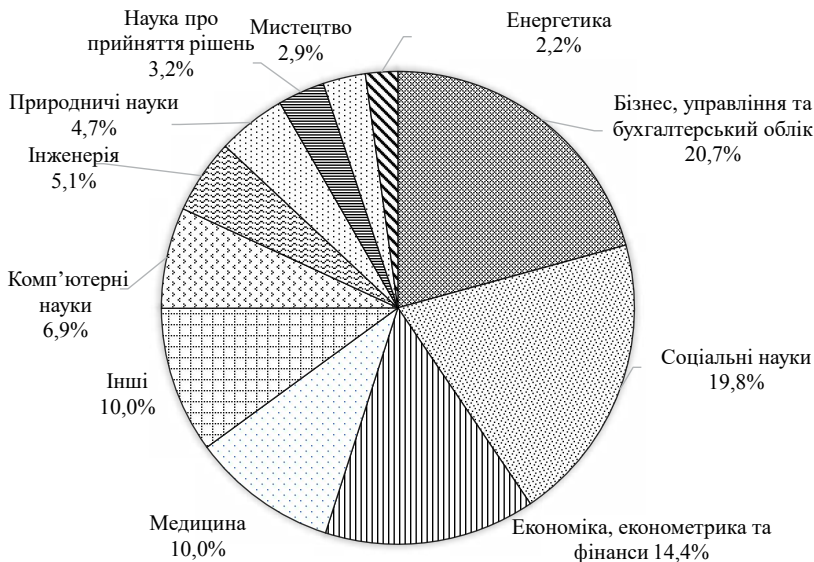

Рис. 1. Галузева структура досліджень довіри до фінансового сектору
Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

Загалом динаміка кількості публікацій за пошуковим запитом «фінансовий сектор та довіра» досліджується з 1967 р, але популярність цього напрямку значно зросла з 2008 р. Свого піку лінія тренду досягла у 2020 р. (рис. 2). Так, у 2008 р. було опубліковано 39 наукових праць, які були проіндексовані наукометричною базою Scopus, у 2012 р. кількість публікацій збільшилась майже у два рази і, відповідно,

становила 67 наукових праць. У 2020 р. було проіндексовано наукометричною базою Scopus 124 наукові роботи, що на 85% більше, ніж у 2012 р.

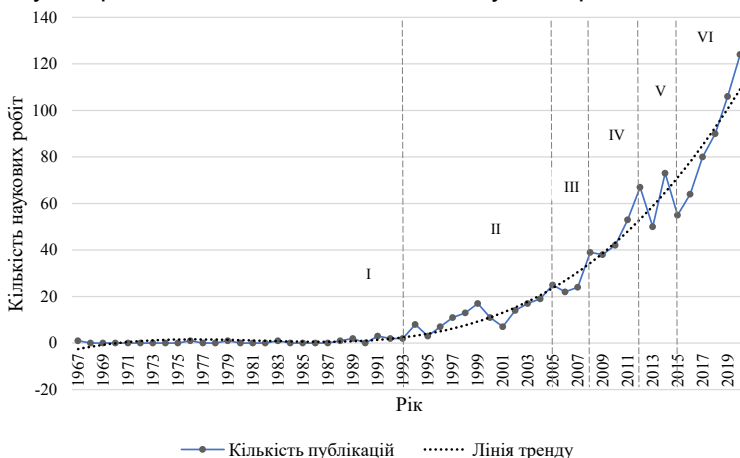

Рис. 2. Динаміка публікацій протягом 1967–2020 рр., присвячених темі «довіри до фінансового сектору»

Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

Спираючись на амплітуду графіка, можна визначити такі етапи наукового інтересу до дослідження питання довіри у фінансовому секторі економіки:

I етап (1967–1993 рр.) – відсутність наукового інтересу до теми;

II етап (1993–2005 рр.) – стадія зародження теоретичного та практичного інтересу до питань довіри до фінансового сектору. Цьому етапу притаманна значна волатильність кількості наукових публікацій (3-25 шт.);

III етап (2005–2008 рр.) – стадія помірному зростання. Цей етап характеризується невеликою динамікою кількості наукових статей, монографій, тез конференцій, присвячених темі довіри у фінансовому секторі економіки;

IV етап (2008–2012 рр.) – стадія активного розвитку наукових досліджень. Зазначена тематика була особливо актуальною для дослідників, особливо тих, що вивчали причини та наслідки світової економічної кризи;

V етап (2012–2015 рр.) – стадія зниження наукового інтересу. Чітка динаміка відсутня: кількість наукових публікацій то спадає, то повертається до показників попередніх періодів;

VI етап (2015–2020 рр.) – стадія післякризового відновлення. В цей період простежується постійна тенденція щодо зростання кількості публікацій, яка у 2021 р. досягла свого максимуму (124 публікації). Така тенденція свідчить про необхідність світової науки у нових дослідженнях із зазначеної теми.

Зауважимо, що на сучасному етапі досліджень довіри до фінансового сектору економіки часто пов'язують з таким терміном, як «макроекономічна стабільність» [11–17]. Через значну фінансіалізацію економіки деякі дослідники [18] визначають, що суспільна довіра впливає не лише на стійкість та розвиток фінансового сектору, а й на макроекономічні індикатори, тобто на економіку країни загалом. Саме тому,

визначивши основні тенденції досліджень, варто провести компаративний аналіз пошукових запитів Google (на основі використання інструментарію Google Trends) за категоріями: «macroeconomic stability» та «trust financial sector», що є англійськими аналогами термінів «макроекономічна стабільність» та «довіра до фінансового сектору» (рис. 3).

Компаративний аналіз пошукових запитів зображених на рис. 3, дав змогу виявити наявність таких тенденцій: зростання інтересу суспільства до поняття «довіра до фінансового сектору» відбувається під час спадання популярності пошукового запиту «макроекономічна стабільність». Таку динаміку можна пояснити зміною впевненості населення у міцності та стабільності економіки країни на невпевненість та розчарування у владі, банківській системі та фінансовому секторі. Зростання пошукового запиту «макроекономічна стабільність» є реакцією населення на економічні та політичні події в країні і припадає на перехідний період: кінець стабільності – початок кризи, а зростання пошукового запиту «довіра до фінансового сектору» навпаки охоплює період затухання кризи та початку стабільності. Таким чином, однією з ключових умов подолання макроекономічних дисбалансів можна вважати саме довіру до фінансового сектору, оскільки вона сприяє ефективній та злагодженій роботі економічних суб'єктів.

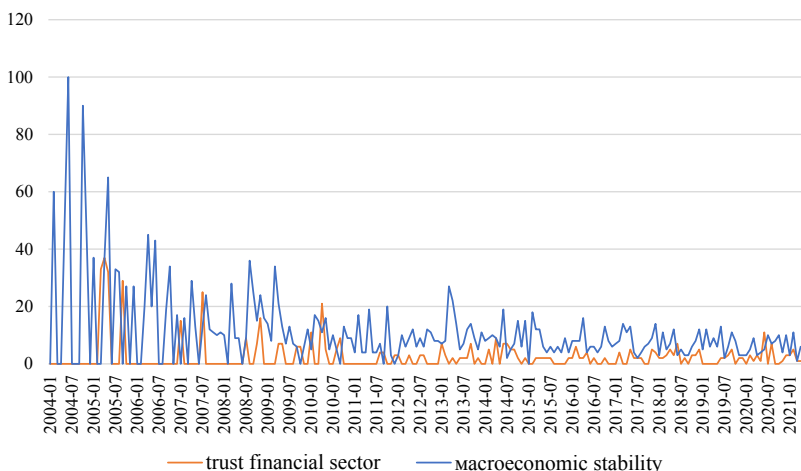

Рис. 3. Порівняння динаміки пошукових запитів у Google з питань довіри до фінансового сектору та макроекономічної стабільності
Джерело: розроблено авторами на основі Google Trends.

Аналізуючи географію наукових досліджень, можна виокремити десять країн, науковці яких активно займалися вивченням питань довіри до фінансового сектору (рис. 4).

Найбільшу кількість наукових досліджень провели вчені з Великобританії та США (246 та 173 наукові публікації відповідно). Більшість з них присвячені впливу нових технологій, корупції та політичних змін на довіру до фінансового сектору економіки [18, 19, 20]. Така кількість наукових праць свідчить про активне вивчення поняття довіри та важливість його у формуванні стійкої економічної системи. Для порівняння, українські науковці опублікували та занесли до бази даних Scopus лише 10 праць за розглянутою тематикою, тому в українських реаліях довіра до фінансового сектору – це все ще малодосліджене явище.

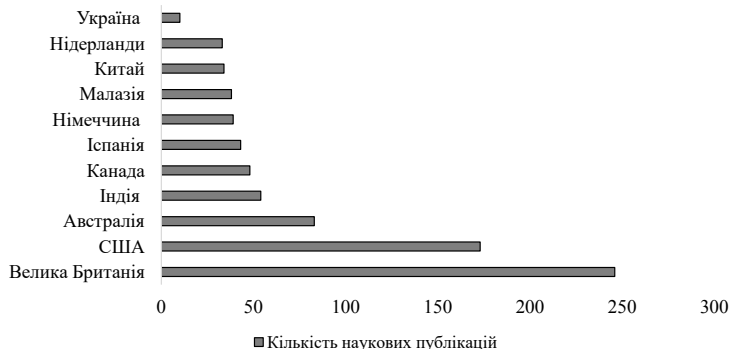

Рис. 4. Географія проведених досліджень, присвячених проблемі довіри до фінансового сектору

Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

Щодо внеску окремих науковців у дослідження тематики довіри до фінансового сектору, то лідерські позиції за кількістю цитувань займають вчені з Канади та Великобританії [21, 22]. Також до десятки найбільш цитованих наукових публікацій у базі даних Scopus ввійшли праці вчених із Швейцарії, Туреччини, Фінляндії та США. Результати аналізу досліджень окремих науковців у сфері довіри до фінансового сектору занесено до табл. 2.

Серед досліджень окремих науковців можна виокремити такі течії вивчення питання довіри до фінансового сектору: дослідження нових технологій (мобільного банкінгу та блокчейну) та їхній вплив на довіру споживачів до фінансової системи; дослідження взаємодії менеджерів та клієнтів у фінансових компаніях та банках; дослідження довіри до фінансового сектору та державного регулювання на макроекономічному рівні.

Таблиця 2

Внесок окремих науковців у сфері досліджень довіри до фінансового сектору

Автор	Назва	Країна	Кількість цитувань
Helliwell J.F. [22]	Well-being, social capital and public policy: What's new?	Канада	310
Yousafzai S.Y., Pallister J.G., Foxall G.R. [23]	A proposed model of e-trust for electronic banking	Великобританія	274
Cohn A., Fehr E., Marechal M.A [24]	Business culture and dishonesty in the banking industry	Швейцарія	242
Aydin S., Özer G., Arasil Ö. [25]	Customer loyalty and the effect of switching costs as a moderator variable. A case in the Turkish mobile phone market	Туреччина	166
Pablo A.L., Reay T., Dewald J.R., Casebeer A.L. [26]	Identifying, enabling and managing dynamic capabilities in the public sector	Канада	161
Knights D., Noble F., Vurdubakis T., Willmott H. [1]	Chasing shadows: Control, virtuality and the production of trust	Великобританія	149

продовження таблиці 2

Bejou D., Ennew C.T., Palmer A. [27]	Trust, ethics and relationship satisfaction	Великобританія	116
Ojala M., Hallikas J. [28]	Investment decision-making in supplier networks: Management of risk	Фінляндія	99
Stevenson B., Wolfers J. [2]	Trust in public institutions over the business cycle	США	85
Carruthers B.G., Kim J.-C. [29]	The sociology of finance	США	73

Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

Для чіткого визначення тенденцій досліджень довіри до фінансового сектору публікації, що проіндексовані наукометричною базою даних Scopus, було проаналізовано з використанням аналітичної платформи VOSviewer. Зазначений інструмент є ефективним механізмом візуалізації бібліометричних даних на основі ключових слів та термінів, цитувань та співцитувань, авторів, країн тощо. До об'єкта аналізу ввійшли 1 148 наукових публікацій за пошуковим запитом «financial AND sector AND trust» (фінансовий сектор та довіра), проіндексованих наукометричною базою Scopus протягом 1967–2021 рр. Це дало змогу побудувати схему взаємозв'язків поняття «довіра до фінансового сектору» з іншими категоріями у наукових статтях, тезах, анотаціях та заголовках. Результати бібліометричного аналізу в програмі VOSviewer представлено на рис. 5.

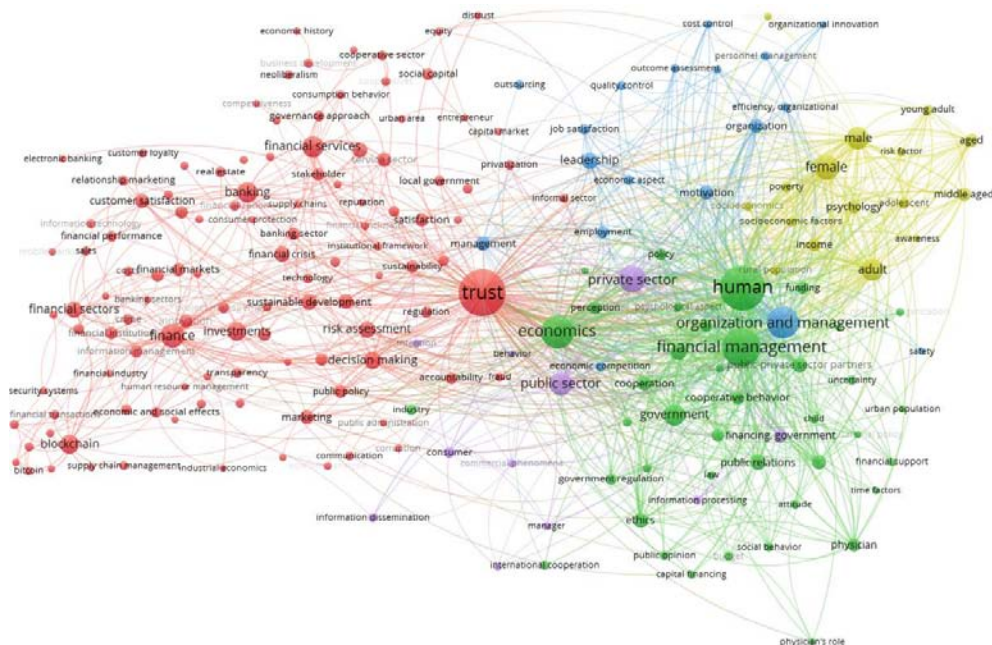

Рис. 5. Графічна візуалізація взаємозв'язків наукових досліджень, присвячених довірі до фінансового сектору

Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

Програма виокремила п'ять кластерів, які на рисунку позначено червоним, синім, зеленим, жовтим та фіолетовим кольорами. Колами умовно позначено ключове слово, чим більший діаметр кола, тим більша частота згадувань відповідного поняття. За результатами змістовно-контекстного аналізу виявлено основні напрямки досліджень довіри до фінансового сектору.

Перший та найбільший кластер (червоний) містить 113 категорій та характеризує зв'язок поняття довіри та розвиток фінансового сектору економіки. Цей кластер об'єднує масив наукових досліджень, який сконцентрований на ідентифікації взаємозв'язків між довірою та особливостями надання фінансових послуг (охоплює ключові слова: financial services, customer satisfaction, customer loyalty, consumer protection), веденням банківського бізнесу (reputation, sustainable development, risk assessment, marketing, transparency, financial industry), прийняттям інвестиційних рішень (decision making, investments, capital market), запровадженням нових технологій у фінансовій сфері (electronic banking, blockchain, bitcoin). Другий за розміром кластер (зелений) охоплює 40 категорій та пов'язаний зі стійкістю економічного розвитку країни, роллю держави в економічному зростанні та фінансовою підтримкою підприємств і домогосподарств в умовах невизначеності та ризику. В основі цього кластера є ключові слова: public relations, economics, government, policy, government regulations, funding, capital financing, financial support. Основний масив наукових публікацій, які увійшли до складу третього (синього) кластера, за аналізований період сконцентрований на ідентифікації взаємозв'язків між довірою та корпоративним менеджментом. У цьому кластері найчастіше використано поняття, які характеризують діяльність підприємств загалом: organization and management, employment, leadership, motivation, outcome assessment та інші. Четвертий (жовтий) кластер побудовано на основі 16 категорій та ґрунтується на взаємозв'язках між довірою та інтелектуальних, економічних, соціально-культурних, морально-вольових властивостях людини. Цей кластер охоплює ключові слова: female, male, adult, young adults, middle aged, aged, socioeconomic factors, psychology, awareness, risk factor та інші. Наукові статті четвертого кластера спрямовані на вивченні схильності довіряти з урахуванням статевих, вікових та інших фізіологічних і психологічних відмінностей економічних агентів. Останній п'ятий (фіолетовий) кластер охоплює 11 термінів та містить дослідження взаємозв'язків між довірою та розвитком державного та приватного секторів економіки.

Між ідентифікованими кластерами існують зв'язки та перетини (рис. 6.1–6.3). Так, поняття «довіра», що належить до червоного кластера, є змістоутворюваним терміном та має стійкий зв'язок з усіма іншими кластерами

Від довіри залежить розвиток банківського бізнесу, який визначає ефективність діяльності приватного та публічного секторів, а також стан економіки в країні загалом, який формує відповідний рівень добробуту населення (рис. 6.1). Інший зв'язок простежується від поняття довіри до фінансового сектору та фінансового менеджменту (рис. 6.2). Цей зв'язок пояснюється тим, що проблеми «фінансового голоду», викликані недовірою до фінансової системи, спонукають державні та приватні організації до зміни джерел фінансування, тобто використання механізмів фінансового менеджменту з метою мобілізації фінансових ресурсів в умовах невизначеності та ризику. Також у науковій літературі активно обговорюється роль

державного регулювання у мінімізації негативних наслідків кризи довіри до фінансової системи у розвитку приватного та державного секторів економіки (рис. 6.3). Цікавим виявився факт ідентифікації ролі жінок в управлінні.

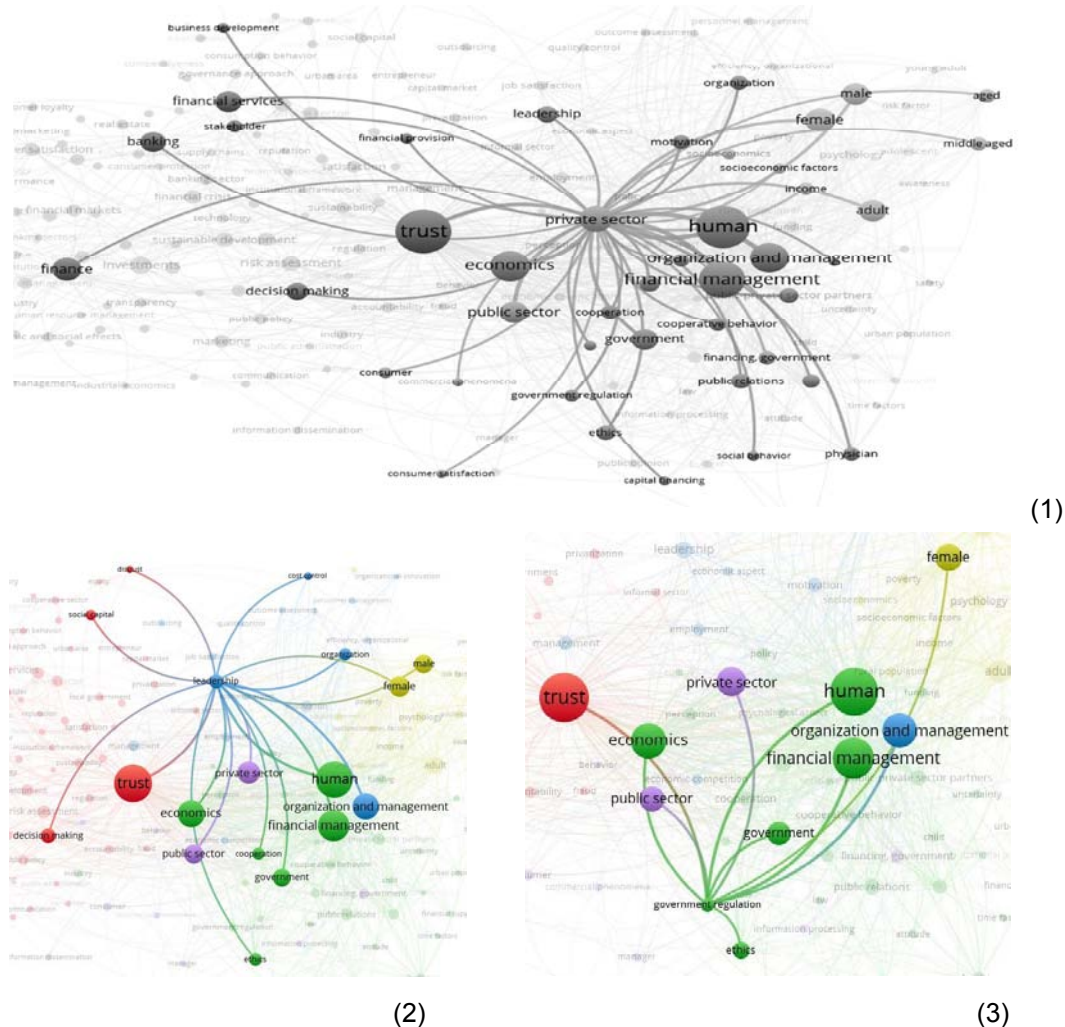

Рис. 6. Міжкластерні взаємозв'язки наукових досліджень, присвячених довірі до фінансового сектору

Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

Діаметр кола ключових слів, зображених на рис. 5 та 6.1–6.3, характеризує значимість та вживаність категорії у дослідженні довіри до фінансового сектору економіки. Відповідно, науковці виокремлюють такі основоположні поняття, як «довіра», «людина», «економіка», «фінансовий менеджмент», «організація і управління», «приватний сектор», «державний сектор». Подібні висновки також можна зробити за даними рис. 7, який демонструє щільність зв'язків між основоположними ключовими словами.

продовження таблиці 3

8.	information dissemination	поширення інформації
9.	information processing	обробка інформації
10.	behavior	поведінка
11.	intention	наміри

Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

Терміни, внесені до табл. 3, розташовані в порядку зменшення їхньої значущості у наукових публікаціях. Так, за результатами змістовно-контекстуального аналізу можна вважати, що злагоджена взаємодія приватного та державного сектору можлива лише в умовах системної довіри до фінансового сектору економіки, яка охоплює фінансові, поведінкові та організаційні аспекти взаємозв'язку. Так, фінансові аспекти взаємозалежності різних секторів економіки охоплюють такі категорії фіолетового кластера: «урядове фінансування» та «комерційна діяльність»; організаційні аспекти таких категорій: «поширення інформації», «обробка інформації», «споживач», «менеджер»; поведінкові характеристики, зосереджені на поняттях: «поведінка», «намір», «задоволеність споживачів».

Аналізуючи еволюційно-часовий вимір досліджень довіри до фінансового сектору економіки, необхідно звернутись до часового блоку бібліометричного аналізу в програмі VOSviewer. Цей блок охоплює основні терміни, проіндексовані наукометричною базою Scopus за період 2005–2020 рр. Зазначити, що часовий діапазон було автоматично скорочено програмою, порівняно з контекстуальним аналізом, через незначну кількість публікацій за 1967–2005 рр. На рис. 8 градієнтом позначено період розвитку досліджень довіри до фінансового сектору, насичено-синім кольором – більш ранні публікації, а жовтим – нові.

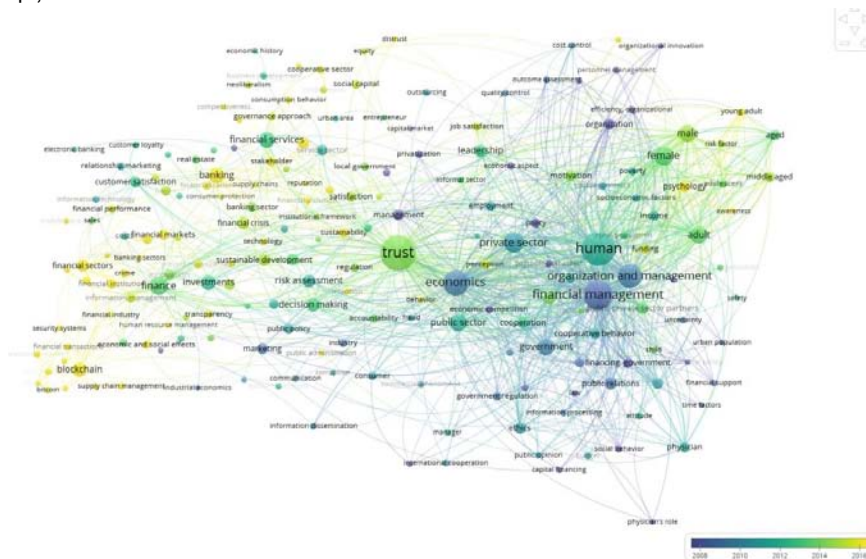

Рис. 8. Схема еволюційно-часового виміру досліджень довіри до фінансового сектору на основі публікацій у наукометричній базі Scopus
 Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

За результатами еволюційно часового аналізу публікацій за темою довіри до фінансового сектору було виявлено, що до світової фінансової кризи 2008 р. поняття довіри пов'язувалося з фінансовим менеджментом, організацією та управлінням на підприємстві. Події 2008–2009 рр. підштовхнули світову наукову спільноту до пошуків причин та наслідків фінансової кризи. Саме тому в післякризовий період зростає кількість праць, в яких зосереджено увагу на особливостях ухвалення інвестиційних рішень в умовах значної волатильності та ризику. Протягом наступного етапу (2012–214 рр.) відбувається розвиток досліджень соціоекономічних характеристик довіри, тобто наукових робіт, спрямованих на вивчення схильності довіряти чи не довіряти різним установам, організаціям або державі загалом з урахуванням відмінностей у віці, статі, фінансової обізнаності, рівні добробуту суспільства. У наукових публікаціях поняття довіри та фінансового сектору почали активно пов'язувати та вивчати відносно недавно, у 2014–2015 рр. Сучасний етап досліджень довіри до фінансового сектору пов'язаний з новими банківськими та фінансовими технологіями, зокрема появою біткоіна та блокчейна, розвиток яких суттєво впливає на довіру до банківських установ та фінансової системи. Наукові дослідження останнього п'ятиріччя зосереджені на процесі переходу довіри в стадію недовіри, а також вивчення його оптимального рівня.

Розглянувши еволюційно-часову перспективу досліджень довіри до фінансового сектору, необхідно також проаналізувати та візуалізувати просторово-часову складову досліджень (рис. 9).

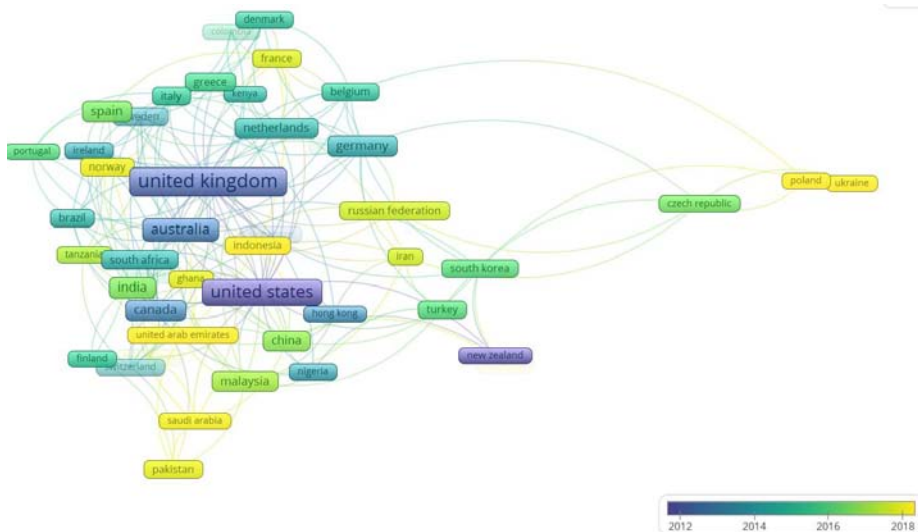

Рис. 9. Схема просторово-часового виміру досліджень довіри до фінансового сектору на основі публікацій у наукометричній базі Scopus
Джерело: розроблено авторами на основі бази даних Scopus.

Результати бібліометричного аналізу за просторово-часовим виміром демонструють, що інтенсивний розвиток досліджень довіри до фінансового сектору у країнах світу відбувається у період 2012–2018 рр. Так, можна виокремити п'ять просторово-часових діапазонів. Географічним центром першого діапазону (2012–

2013 рр.) є Великобританія, також до цього діапазону належать США, Австралія, Канада та Нова Зеландія. Наступний діапазон 2013–2015 рр. охоплює Швейцарію, Гонконг, Нідерланди, Ірландію, Бразилію, Італію, географічний центр знаходиться у Німеччині. Третій просторово-часовий діапазон охоплює період 2015–2017 рр. Географічний центр третього діапазону знаходиться в Іспанії, проте також включає: Португалію, Малайзію, Індію Китай, Туреччину, Чехію, Південну Корею.

Діапазон 2017–2018 рр. з географічним центром у Росії також охоплює такі країни: Іран, Франція, Норвегія, Танзанія, Ганна, Саудівська Аравія, Пакистан. Останній просторово-часовий діапазон 2018–2020 рр. включає Індонезію, Польщу, ОАЕ та Україну. Географічний центр виокремити складно, оскільки всі країни розглядали довіру до фінансового сектору однаковою мірою. Загалом простежується закономірність, що активізація наукових досліджень відбувається у післякризовий період саме в країнах з високорозвинутою фінансовою системою та високими показниками ВВП та ринковою економікою. Зазначимо, що з 2015 р. географія досліджень значно розширюється, охоплюючи країни з нижчим рівнем економічного розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розглянуто розробленість проблематики довіри до фінансового сектору економіки на основі використання бібліографічного аналізу та візуалізації отриманих результатів для вибірки з 1 148 публікацій, розміщених у наукометричній базі даних Scopus. Проведений аналіз показав, що тематика є актуальною, нарощування публікаційної активності почалося з 2008 р. в результаті активного обговорення причин та наслідків Світової фінансової кризи, а пік припадає на 2020 р., за результатами якого було опубліковано 124 наукові праці. Найбільшу кількість публікацій з питань довіри до фінансового сектору економіки опублікували вчені Великобританії, Канади та США, тобто ці країни визначили основні географічні кластери. Найбільш цитованими є дослідження, присвячені взаємозв'язку добробуту, соціального капіталу та державної політики (Helliwell J.F. (310 цитувань)), розробленню моделей е-довіри для електронного банківського обслуговування (Yousafzai S.Y., Pallister J.G., Foxall G.R. (274 цитування)) та формуванню ділової культури та нечесності у банківській галузі (Cohn A., Fehr E., Marechal M.A. (242 цитування)). Аналіз галузевої структури публікацій з питань довіри до фінансового сектору показав мультидисциплінарний характер досліджуваного поняття. Більше 50% публікацій припадає на три галузі, а саме: бізнес та управління (21,0% всіх досліджень), соціальні науки (19,8%) та економіка, економетрика, фінанси (14,4%). Додатково, в процесі проведення дослідження за визначеними ключовими словами було ідентифіковано п'ять кластерів, а також показано їхню взаємопов'язаність. Проведене дослідження покращує розуміння поняття довіри до фінансового сектору економіки, допомагає виокремити малодосліджені аспекти, які потребують подальшого детального опрацювання.

Перспектива подальших досліджень полягає у застосуванні отриманих результатів бібліометричного аналізу для формування чіткої структури факторів виникнення довіри до фінансового сектору економіки, а також розробки сценарію дій внаслідок її порушення.

References

1. Knights, D., Noble, F., Vurdubakis, T., & Willmott, H. (2001). Chasing shadows: Control, virtuality and the production of trust. *Organization Studies*, 22 (2), pp. 311–336. DOI: <https://doi.org/10.1177/0170840601222006> [in English].
2. Stevenson, B., & Wolfers, J. (2011). Trust in public institutions over the business cycle. *American Economic Review*, 101 (3), pp. 281–287. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.101.3.281> [in English].
3. Putnam Robert D. (1993). Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. *NJ: Princeton University Press. Princeton* [in English].
4. Fukuyama F. (1995). Trust: The social virtues and the creation of prosperity. *New York: Free Press* [in English].
5. Helliwell, J. F. (2006). Well-being, social capital and public policy: What's new? *Economic Journal*, 116 (510), pp. 34–45. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2006.01074.x> [in English].
6. Ennew, C., Kharouf, H., & Sekhon, H. (2011). Trust in UK financial services: A longitudinal analysis. *Journal of Financial Services Marketing*, 16 (1), pp. 65–75. DOI: <https://doi.org/10.1057/fsm.2011.8>[in English].
7. Mayer, C. (2008). Trust in financial markets. *European Financial Management*, 14 (4), pp. 617–632. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-036X.2008.00454> [in English].
8. Scopus. Retrieved from: <https://www.scopus.com/> [in English].
9. Google Trends. Retrieved from: <https://trends.google.com/trends/> [in English].
10. VOSviewer. Retrieved from: <https://www.vosviewer.com/> [in English].
11. Caïs, J., Torrente, D., & Bolancé, C. (2021). The effects of economic crisis on trust: Paradoxes for social capital theory. *Social Indicators Research*, 153 (1), pp. 173–192. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02385-w> [in English].
12. Steinhardt, H. C., & Delhey, J. (2020). Socio-economic modernization and the “Crisis of trust” in china: A multi-level analysis of general and particular trust. *Social Indicators Research*, 152 (3), pp. 923–949. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02466-w> [in English].
13. Burciu, A., Kicsi, R., & Bostan, I. (2020). Social trust and dynamics of capitalist economies in the context of clashing managerial factors with risks and severe turbulence: A conceptual inquiry. *Sustainability (Switzerland)*, 12 (21), pp. 1–28. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12218794> [in English].
14. Jakopin, E. (2020). Effects of structural changes in the economy of the republic of serbia: Old problems, new reform challenges. *Economic Horizons*, 22 (3), pp. 191–208. DOI: <https://doi.org/10.5937/EKONHOR2003191J> [in English].
15. Horvath, R., & Katuscakova, D. (2016). Transparency and trust: The case of the european central bank. *Applied Economics*, 48 (57), pp. 5625–5638. DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1181833> [in English].
16. Danylenko, O. (2014). Transformation of monetary institutions and policy credibility in ukraine: Retrospective analysis. *Economic Annals-XXI*, 1-2 (1), pp. 85–88 [in English].

17. Sangnier, M. (2013). Does trust favor macroeconomic stability? *Journal of Comparative Economics*, 41 (3), pp. 653–668. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2012.10.002> [in English].
18. Brychko, M., Bilan, Y., Lyeonov, S., & Mentel, G. (2021). Trust crisis in the financial sector and macroeconomic stability: A structural equation modelling approach. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, 34 (1), pp. 828–855. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1804970> [in English].
19. Adamska, B. A., Blahak, D., & Abanda, F. H. (2019). Blockchain in construction practice. Paper presented at the *International Conference on Construction in the 21st Century* [in English].
20. Adams, J., & Hagrais, H. (2020). A type-2 fuzzy logic approach to explainable ai for regulatory compliance, fair customer outcomes and market stability in the global financial sector. Paper presented at the *IEEE International Conference on Fuzzy Systems, 2020-July*. DOI: <https://doi.org/10.1109/FUZZ48607.2020.9177542> [in English].
21. Donovan, C. (2019). Distrust by design? conceptualising the role of trust and distrust in the development of further education policy and practice in england. *Research in Post-Compulsory Education*, 24 (2-3), pp. 185–207. DOI: <https://doi.org/10.1080/13596748.2019.1596414> [in English].
22. Helliwell, J. F. (2006). Well-being, social capital and public policy: What's new? *Economic Journal*, 116 (510). DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2006.01074.x>Ellwood [in English].
23. Yousafzai, S. Y., Pallister, J. G., & Foxall, G. R. (2003). A proposed model of e-trust for electronic banking. *Technovation*, 23 (11), pp. 847–860. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0166-4972\(03\)00130-5](https://doi.org/10.1016/S0166-4972(03)00130-5) [in English].
24. Cohn, A., Fehr, E., & Marechal, M. A. (2014). Business culture and dishonesty in the banking industry. *Nature*, 516 (729), pp. 86–89. DOI: <https://doi.org/10.1038/nature13977> [in English].
25. Aydin, S., Özer, G., & Arasil, Ö. (2005). Customer loyalty and the effect of switching costs as a moderator variable. A case in the turkish mobile phone market. *Marketing Intelligence and Planning*, 23 (1), pp. 89–103. DOI: <https://doi.org/10.1108/02634500510577492> [in English].
26. Pablo, A. L., Reay, T., Dewald, J. R., & Casebeer, A. L. (2007). Identifying, enabling and managing dynamic capabilities in the public sector. *Journal of Management Studies*, 44 (5), pp. 687–708. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2006.00675.x> [in English].
27. Bejou, D., Ennew, C. T., & Palmer, A. (1998). Trust, ethics and relationship satisfaction. *International Journal of Bank Marketing*, 16 (4), pp. 170–175. DOI: <https://doi.org/10.1108/02652329810220729> [in English].
28. Ojala, M., & Hallikas, J. (2006). Investment decision-making in supplier networks: Management of risk. *International Journal of Production Economics*, 104 (1), pp. 201–213. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2005.03.006> [in English].

29. Carruthers, B. G., & Kim, J. C. (2011). The sociology of finance. *Annual Review of Sociology*, 37, pp. 239–259. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081309-150129> [in English].

Статтю отримано 2 листопада 2021 р.

Article received November 2, 2021.